

*До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 70.895.018
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова*

*29013, м. Хмельницький,
вулиця Героїв Майдану, 8*

ВІДГУК

**офіційного опонента доктора юридичних наук,
Кушнір Ірини Павлівни на дисертацію Кізляр Валентини Бшарівни
«ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО В МЕХАНІЗМІ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН», подану на здобуття
ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право»
зі спеціальності 081 «Право»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Розвиток способів фіксації та поширення інформації характерне усім епохам людства. Зародження та розвиток відносин, спілкування між людьми не можливий без обігу (створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, інформації), охорони та захисту інформації. Особливості інформаційних відносин та інформацій потреби людини зумовлені розвитком інших сфер людської діяльності.

Стрімкий розвиток суспільства невід’ємно пов’язаний з інформаційними процесами та інформаційними технологіями потребує адаптації механізму правового регулювання інформаційних відносин відповідно до сучасних вимог. Останнім часом досить актуальними постають питання задоволення інформаційних прав та потреб громадян, безпечного обігу інформації, збереження та захисту приватної інформації, інформаційної відкритості публічної адміністрації, ефективного електронного урядування, надання електронних адміністративних послуг тощо.

Наукові розробки щодо проблем регулювання інформаційних правовідносин які вже проводились, висвітлюють погляди фахівців на окремі їх аспекти, при цьому умови суспільного життя зазнають постійних змін та

зумовлюють необхідність використання нових комплексних підходів до дослідження правовідносин в інформаційній сфері. Слід зазначити, що дослідження інформаційного законодавства в механізмі правового регулювання відносин комплексно не здійснювалося.

Відтак розробка науково обґрунтованої концепції інформаційних правовідносин, як елемента механізму правового регулювання суспільних відносин, визначення напрямів системного вдосконалення сфери регулювання цих правовідносин з урахуванням наявних потреб інформаційного суспільства, сформульовані за мету у дисертаційному дослідженні Кізляр Валентини Бшарівни є досить актуальним.

Таким чином, рецензована наукова робота є актуальною для науки інформаційного права, має важливе теоретичне та практичне значення і сприятиме вдосконаленню правового регулювання цих правовідносин з урахуванням наявних потреб інформаційного суспільства.

Достовірність та обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Належна ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій забезпечується вдалою і продуманою логікою викладення матеріалу, рівнем узагальнення теоретичних поглядів і результатів сформульованих у наукових джерелах, застосуванням дослідницьких методів сучасної теорії наукового пізнання, узагальненням значного масиву використаних джерел (усього 338 найменувань), що утворили достатньо вагому емпіричну базу.

Представлена дисертація складається з вступу, трьох розділів, поділених на 6 підрозділів, висновків і списку використаних джерел та додатків. Питання, які розкриті у дисертації повністю відповідають поставленим завданням.

Підготовлена дисертанткою робота характеризується системним підходом до формулювання мети та завдань дослідження, відповідністю об'єкта та предмета дослідження обраній темі дисертації.

Теоретичною основою для опрацювання піднятих у роботі питань стали праці фахівців з теорії держави і права, конституційного, інформаційного, адміністративного та інших галузей права.

Дисертація виконана в межах теми наукового дослідження кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави», що є складовою наукової теми Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2017–2026 роки (державний реєстраційний номер 01178U000103). Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова 29 жовтня 2018 р. протокол № 3.

Методологічна основа зумовлена метою, завданнями, об'єктом та предметом дослідження. Системність обраних авторкою методів дозволила досягти поставленої мети та всебічно вивчити предмет дослідження, зокрема було використано: діалектичний, логічний, емпіричний, формально-логічний, порівняльно-правовий, узагальнення, прогнозування, аналізу та синтезу.

Оцінка наукової новизни положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційне дослідження В. Б. Кізляр «Інформаційне законодавство в механізмі правового регулювання відносин» є першим у вітчизняній юридичній науці фундаментальним дослідженням. У результаті його проведення: зроблено аналіз інформаційного законодавства як правового регулятора суспільних відносин, що дозволило визначити методологічні засади формування та становлення правового регулювання інформаційних відносин та окреслити інформаційні відносини як регулятор публічних правовідносин; сформульовано низку висновків, пропозицій та рекомендацій, що спрямовані на досягнення поставленої мети

Особисто автором запропоновано низку обґрунтованих положень і висновків. З урахуванням здобутків інформаційного права автором вперше

сформульовано обґрунтовані пропозиції щодо необхідності визнання на законодавчому рівні існування інформаційних відносин як у реальному, так і у кіберпросторі; виділено ознаки, притаманні правовому регулюванню інформаційних відносин; сформульовано власне визначення інформаційних правовідносин як врегульованих нормами права суспільних відносин, що виникають, змінюються і припиняються щодо обігу інформації між суб'єктами, що наділені інформаційними правами й обов'язками; запропоноване авторське визначення об'єкта інформаційних правовідносин, тобто інформаційного ресурсу, як організованої сукупності інформації, інформаційних продуктів, технологій та інформаційних комунікацій з визначеним правовим режимом, які призначені для інформаційного забезпечення життєдіяльності людини, суспільства та держави; визначено та структуровано елементи інформаційного проступку як протиправна, суспільно шкідлива, винна (умисна чи необережна) дія або бездіяльність, що може заподіяти чи заподіює шкоду і посягає на врегульовані законами суспільні відносини у сфері обігу (одержання, використання, поширення, зберігання і знищення) інформації, за яку законодавством передбачено відповідальність; сформульовано пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства, яке регулює інформаційні правовідносини та обґрунтовано необхідність прийняття спеціального Закону «Про інформаційні ресурси та інформаційно-комунікаційні технології».

Поставлена мета, зроблені висновки та запропоновані рекомендації у дисертації, дозволяють зазначити про наукову новизну та відповідність роботи вимогам на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань Право. Положення, що виносяться на захист значимі для розвитку доктрини інформаційного права, практичного функціонування різних органів державної влади, що реалізують свої повноваження в інформаційній сфері та створюють підґрунтя для подальших наукових розробок.

З урахуванням концептуального уявлення у рецензованій праці проаналізовано велику кількість питань, пов'язаних із інформаційними

відносинами. Узагальнено різні підходи науковців до визначення інформаційних відносин та запропоновано відокремити два діаметрально різні підходи до цього питання (*Дис. с. 31-32*). У результаті чого авторка сформулювала власне розуміння поняття «інформаційні відносини» з урахуванням реального, так і кіберпростору (*Дис. с. 35*). З урахуванням поширення віртуальних відносин, у роботі сформульовано низку найбільш проблемних напрямків інтернет-відносин, які є досить актуальними. Цілком важливим є твердження, що правовою проблемою регулювання інформаційно-віртуальних відносин є невизначеність можливості і меж застосування реального права в кіберсфері (*Дис. с. 40*). Детально дослідивши інформаційні відносини авторка акцентує увагу на відсутності у законодавстві визначення віртуальних суб'єктів як суб'єктів правовідносин та проблемі визначення суб'єктного складу правовідносин, що виникають у цифровому середовищі (*Дис. с. 64*).

Оцінюючи наукову новизну основних положень, висновків та рекомендацій, слід відзначити, що робота базується на оцінці та вивченні сучасного правового регулювання інформаційних відносин, як в Україні, так і в практиці Європейського Союзу, зокрема: Директиви «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і вільне переміщення таких даних»; Декларації «Про свободу вираження поглядів та інформації»; Резолюції «Про етичні принципи журналістики», Резолюція «Про право на відповідь – стан особи відносно преси», Резолюція «Про вплив нових комунікативних та інформаційних технологій на демократію», Резолюції «Про парламенти і засоби масової інформації», Рекомендації «Про заходи щодо сприяння прозорості засобів масової інформації», Рекомендації «Засоби масової інформації та культура демократії», Рекомендації «Відносно права журналістів на не розкриття своїх джерел інформації», Рекомендації «Свобода вираження поглядів у засобах масової інформації в Європі», Рекомендації «Про доступ до офіційних документів» тощо (*Дис. с. 73-74*).

Обґрунтовано відсутність системності правового регулювання інформаційної сфери, що призвело до появи нормативних документів, які частково врегульовували той чи інший аспект обігу інформації в тій чи іншій сфері суспільного життя. З'ясовано основний недолік інформаційного законодавства – безсистемність його формування (*Дис. с. 80*), та запропоновано прийняти абсолютно новий Закон «Про інформаційні ресурси та інформаційно-комунікаційні технології», який дасть можливість чітко окреслити види інформації та відповідні технології правового регулювання яких є бажаним для держави і суспільства в цілому, загальні положення якого мають містити чотири поняття (інформація, документ, захист інформації та суб'єкт владних повноважень) (*Дис. с. 91-92*), а об'єктом регулювання цього Закону повинні стати інформаційні ресурси та інформаційно-комунікаційні технології (*Дис. с. 90-92*).

Важливе значення для нормотворчої діяльності має розставлені автором основні пріоритети у досліджуваних відносинах – створення єдиного кодифікованого акта в інформаційній сфері. При цьому, запропоновано два альтернативні шляхи: перший – це вилучення усіх наявних інформаційних норм з законодавства різних галузей права та їх об'єднання в одному кодексі, що практично здійснити неможливо; другий – це продублювати в кодексі норми, що регулюють інформаційні відносини з інших нормативних актів, а це не може бути кодифікацією і не є ефективним способом систематизації (*Дис. с. 86*).

Здобувачка справедливо наголошує на необхідності правового регулювання з боку держави інформаційними ресурсами й технологіями, які пов'язані зі створенням, збереженням, передачею, обробкою та управлінням ними. У зв'язку із цим, розширює розуміння об'єкта цих суспільних відносин, а саме: документи, дані, відомості, повідомлення, сигнали, коди та інше, що складають, за своєю суттю, інформаційні ресурси (*Дис. с. 89*).

Дисертантка розвинула положення щодо «інформаційних прав» у контексті конституційного закріплення, та запропонувала умовно поділити їх

на основні (право, об'єктом якого є безпосередньо інформація, тобто право на інформацію), та дотичні (права, реалізація яких пов'язана з інформаційною складовою (право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на свободу світогляду і віросповідання та інші) (Дис. с. 101). Акцентуючи увагу на цифрових правах, здобувачка вважає недоречним й небезпечним ігнорування їх державою, обґрунтовуючи це тим, що швидкий розвиток глобальної інформаційної системи може призвести до неконтрольованості процесу дотримання прав людини у віртуальному просторі (Дис. с. 104).

Звертається увага на важливість та застереження від розвитку штучного інтелекту, запропоновано внести зміни до статті 3 Конституції України та включити частину третю такого змісту: *«Жоден штучний інтелект не може бути прирівняний у своїх правах до прав людини»* (Дис. с. 115).

Охарактеризовано шість властивостей публічної адміністрації в процесі здійснення інформаційної діяльності (Дис. с. 130). Звернено увагу на проблему неможливості притягнення до відповідальності посадових осіб публічної адміністрації та держави, зокрема у сфері розголошення персональних даних (Дис. с. 138).

Проаналізовано правове регулювання інформаційних відносин в фінансовій сфері. З'ясовано, що в законодавстві відсутнє визначення понять «бюджетна інформація», «податкова інформація». Установлено, що інформаційно-правові відносини у фінансовій сфері потребують найбільш детального вивчення і обґрунтування з наукової точки зору, що надасть можливість виробити відповідні напрацювання для закріплення в законодавстві (Дис. с. 157).

Запропоновано авторське поняття інформаційного злочину. Зроблено висновок, що застосування термінів «інформаційне правопорушення» і «правопорушення у інформаційній сфері» можливе тільки □ □ загальнотеоретичні категорії. Складовими їх є інформаційний злочин і

інформаційний проступок. Узагальнено, що адміністративне законодавство стосовно регулювання інформаційних відносин є недосконалим й потребує цілої низки змін і доповнень (*Дис. Розділ 3*).

У роботі є й низка інших важливих науково обґрунтованих пропозицій, які заслуговують на підтримку та сприятимуть удосконаленню досліджуваних суспільних відносин, що виникають у процесі правового регулювання інформаційної сфери.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять, як науково-теоретичний, так і практичний інтерес. Показником чого слугують вивчені, впроваджені та підтверджені відповідними актами реалізації матеріалів дисертаційного дослідження (*Дис. с. 228-232*).

Практична цінність зумовлена впровадженням та подальшим перспективним використанням результатів проведеного дослідження, а саме:

для подальшого розроблення проблем правового регулювання відносин в інформаційній сфері, визначення нових напрямків розвитку інформаційного законодавства;

вдосконалення законодавства України, зокрема внесення змін до Конституції України, Закону України «Про інформацію» та низки підзаконних нормативно-правових актів;

поліпшення функціонування різних органів державної влади, що реалізують свої повноваження в інформаційній сфері;

під час підготовки підручників, навчальних посібників та навчально-методичних матеріалів з дисципліни «Інформаційне право», а також під час проведення занять із зазначеної дисципліни (акт впровадження Хмельницького університету управління та права від 22 жовтня 2021 р. (Додаток Б) та акт впровадження від департаменту інформаційної діяльності, культури, національностей та релігій Хмельницької обласної державної адміністрації від 13.10.2021р. № 06–2088 (Додаток В)).

Повнота викладу наукових положень дисертації в опублікованих працях. Основні положення та висновки дисертації знайшли відображення в

11 наукових публікаціях, з яких: 4 статті, 3 з яких опубліковано у фахових виданнях України, 1 – у зарубіжному науковому періодичному виданні, а також у 7 тезах доповідей – у збірниках матеріалів всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференцій.

Відсутність порушення академічної доброчесності.

Аналіз змісту дисертації вказує на дотримання здобувачкою вимог академічної доброчесності.

У роботі є посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей, дотримано вимоги законодавства про авторське право і суміжні права, надано достовірну інформацію про методики результати дослідження, джерела використаної інформації.

Таким чином, у рецензованій роботі не виявлено ознак академічного плагіату, фальсифікації та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного авторкою дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Поряд з високою оцінкою теоретичного рівня роботи В. Б. Кізляр, зазначимо, що деякі положення потребують додаткової аргументації і заслуговують на подальше обговорення у науковій дискусії:

1. Неодноразово у тексті дисертації (с. 10, 28, 29, 45, 92) авторка використовує термін «інформаційний простір», як самостійну категорію, так і в контексті кібер- та віртуального простору, разом з тим, що під цим розуміється однозначно незрозуміло. При цьому, на сторінці 29 дисертації зазначає, що «Зважаючи на відсутність законодавчого закріплення та теоретично доведеного змісту ... дефініції, вважаємо, використання їх для формування визначення інформаційних відносин недоречним».

2. У роботі дисертантка звертає увагу на те, що аналіз правового регулювання інформаційних відносин в фінансовій сфері продемонстрував, перш за все, відсутність чіткого законодавчого визначення понять «бюджетна інформація», «податкова інформація» та встановлення правового режиму для кожного з них.

Стосовно «податкової інформації» авторка формулює власне визначення і пропонує редагувати зміст норми ст. 16 Закону України «Про інформацію» і викласти в такій редакції: «Податкова інформація – це сукупність відомостей і даних, одержаних суб'єктами інформаційних відносин в сфері оподаткування і створених або одержаних суб'єктами податкових відносин у порядку, встановленому ПК України».

Однак, стосовно «бюджетної інформації» авторка обмежується лише теоретичним формулюванням, що відомості і дані, одержані чи створені з будь-яких питань в бюджетній сфері суб'єктами інформаційно-бюджетних відносин, є бюджетною інформацією, і не пропонує законодавчо закріпити це поняття.

3. Неоднозначним сприймається твердження висловлене у стверджувальній формі, що «ознакою інформаційних відносин в адміністративній сфері є те, що вони регулюють та охороняють в основному публічно-правові інтереси, що виникають у процесі інформаційної діяльності органів публічної адміністрації» (*Дис. с. 131*), адже адміністративне право захищає законні інтереси приватних осіб (фізичних та юридичних).

4. Суперечливі твердження сформульовані у розділі 3 на сторінці 173 авторка зазначає «що, інформаційна відповідальність як окремий вид юридичної відповідальності не існує, а проявляється через сукупність карних, штрафних, компенсаційних заходів передбачених нормами інших галузей права», а далі на сторінці 174 продовжує, що «найперше поняття, що потребує законодавчого закріплення це дефініція «інформаційне правопорушення», як узагальнююче поняття задля усіх порушень правових норм, що посягають на інформаційні правовідносини». У зв'язку з цим, ця думка потребує уточнення та обґрунтування під час публічного захисту.

5. На сторінці 152 авторка розмежовує податкову інформацію на два види: відкриту податкову інформацію і податкову інформацію з обмеженим доступом, з цього приводу варто обґрунтувати чому обрано окремий вид інформації, адже у публічних відносинах здійснюється обіг і інших її видів.

У зв'язку із цим потребує обґрунтування підрозділу 2.3 присвяченого Правовому регулюванню інформаційних відносин у фінансовій сфері, хоча розділ має загальну назву «Інформаційне законодавство як регулятор публічних правовідносин».

Висновки щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Виходячи з викладеного вище, можна зазначити, що дисертація є завершеною працею, що містить нові науково обґрунтовані результати, які в сукупності вирішують важливе наукове завдання. Теоретичне і практичне значення дисертації полягає в тому, що результати дослідження, загальнотеоретичні і практичні висновки сприятимуть більш глибокому розумінню, розвитку та подальшому удосконаленню інформаційного законодавства. Аналіз змісту роботи свідчить про самостійність і цілісність проведеного дослідження, його актуальність, достатньо високий науковий рівень, теоретичне і практичне значення.

Зміст дисертації цілком відповідає заявленій дисертантом науковій спеціальності, робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною, завершеною роботою. Оформлення дисертації відповідає встановленим МОН України вимогам та стандартів.

Робота виконана на засадах наукового етикету, характеризується культурою наукової праці. Дисертація та додатки, подання текстового матеріалу, цитування та посилання на використані джерела, оформлені у відповідності до нормативних вимог.

Вважаю, що дисертація *на тему «Інформаційне законодавство в механізмі правового регулювання відносин»*, яка підготовлена за спеціальністю 081 «Право», відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової

установи про присудження ступеня доктора філософії, що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її авторка Кізляр Валентина Бшарівна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**Заступник начальника кафедри адміністративної діяльності Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
доктор юридичних наук**

І. П. Кушнір